

**ШТРИХИ ДО СПОГАДУ:
Н.М. ЮСОВА ЯК ІСТОРІОГРАФ-ДЖЕРЕЛОЗНАВЕЦЬ,
ОРГАНІЗАТОР НАУКОВОГО ЖИТТЯ**

Організаторами наукового життя найчастіше називають заслужених, переважно немолодих учених – фундаторів, наукових течій або керівників колективів науковців. Але я познайомився з Наталею Миколаївною, яка назавжди залишилася в пам'яті молодою, саме як з організатором співробітництва вчених. Вона офіційно ніколи не була на адміністративній роботі. Найвища посада, отримана нею трошки більше як за рік перед смертю, називалася «старший науковий співробітник відділу історіографії та спеціальних історичних дисциплін».

Як тодішній голова Міжнародної асоціації українців я починав співпрацю з нею – молодшим науковим співробітником групи координації міжнародних українознавчих досліджень при Інституті історії України НАНУ. У групі було тільки дві особи – вона і керівник групи Олександр Іванович Петровський. До праці над підготовкою і проведенням міжнародних конгресів українців молода дослідниця ставилася з властивими їй сумлінністю і талантом. Їй вдавалося багато, бо мала дар викликати симпатію і довіру вчених, що приходили до її маленької кімнати на четвертому поверсі, отримували потрібну інформацію і заохоту до дальших контактів. Учасники незабутнього п'ятого конгресу українців, який збирався у Чернівцях, запам'ятали її цілоденну екскурсію по місту – різних його закутках, маловідомих навіть в середовищі постійних мешканців буковинської столиці пам'ятках давнього будівництва, слідах колишнього культурного життя українців, австрійських німців, євреїв, румунів.

Чудові організаторські здібності виявила вона і при підготовці інших наукових форумів. Ведучи велике листування – і приватне і в наукових справах, намагалася залучити до участі в конгресах таких фахівців, які забезпечили б належний рівень дискусії.

Працівники відділу історії середніх віків Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ особливо вдячні пані Наталі за великий внесок у підготовку і проведення 26–27 жовтня 2007 року у Львові на базі академічного Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича конференції «Осмилення спадщини давньої Русі: Галицько-Волинське князівство в історіографії». Саме завдяки їй до участі у конференції були залучені і прислали тези або анотації не тільки давно відомі нам вчені з Центрально-Східної Європи, але й такі колеги з дальших околиць Євразії, як Віктор Пузанов з Іжевська, Данііл Дільман з Челябінська, Сергій Пашин з Тюмені. Розширення географії було особливо приємним для львів'ян, оскільки засвідчило популярність галицько-волинської тематики в краях віддалених від Галичини. Дискусія була камерною, це сприяло її успіхові. Матеріали (програма, тези, анотації) вийшли окремою брошурою в редакції якої пані Наталя брала участь. Загалом, жовтнева конференція в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича пройшла у невимушеній атмосфері толерантних й плідних дебатів, продемонструвала сучасний стан і проблеми галицько-волинських студій та стала вагомим поштовхом до майбутньої міжнаціональної та міждисциплінарної співпраці у дослідженнях над княжою добою. Внесок Наталі Юсової у цю справу важко

переоцінити. До речі, в ході цієї зустрічі завдяки Наталі Юсової медієвісти Інституту українознавства познайомилися з молодими науковцями столиці України.

Тільки найближчі до Наталі Володимирівни люди знали, що вже з раннього дитинства її здоров'я підточувала надзвичайно складна хвороба серця, яка супроводжувалася значними ускладненнями. Для більшості її активних кореспондентів смерть 36-річної дослідниці стала трагічно несподіваною. Крім смутку, природного для всіх хто шанували і любили її за щирість і доброзичливість до людей, але не знали її віку, вразила думка про те, як багато було зроблено за дуже короткий час.

На жаль, дотепер недостатньо відомі навіть фахівцям змістовні розвідки про побут і народне мистецтво селян буковинської Наддністрянщини. Ці праці заслуговують на опублікування достатнім тиражем. Таке видання буде цікавим і для дослідників і для громадськості, воно послужить стимулом і зразком для етнологів-краєзнавців.

Попри всю важливість праць з етнографії та народного мистецтва, справжній міжнародний розголос, насамперед в Україні, Росії і Польщі, отримали новаторські статті і монографія про зародження і утвердження в радянській історичній науці концепції «давньоруської народності», її санкціонування і насаджування партійною і державною владою СРСР. Систематизованим викладом складної і суперечливої проблематики стала монографія «Давньоруська народність: зародження і становлення концепції в радянській історичній науці (1930-ті – перша половина 1940-х рр.)», – відтворення історії наукових пошуків та ідеологічних баталій з питання, яке багато хто вважав, або й вважає ключовим для формування української національної ідентичності і політичної орієнтації. Щодо назви монографії, то я не дуже люблю вжити в назві і дуже часто вживане в тексті одне слово і вже давно шкодую, що найпопулярнішим серед істориків нашої доби термін «становлення» – який є віддієслівним іменником від не властивого в українській мові «становитись» (ставати, формуватися, утверджуватися). Слово «становлення» не знали ні класики української науки, ні автори 30-х–40-х рр. минулого століття.

Проте, менше з тим. Серйозно зайнявшись студіями «становлення концепції» щойно в 2000 р. під час Першого міжнародного конгресу істориків, організованого Українським історичним товариством і, в першу чергу, його президентом Любомиром Винарем, вже через два роки Н.М. Юсова підготувала статтю, в якій простежуються всі основні висновки, викладені пізніше 2005 р. в кандидатській дисертації і в згаданій монографії. Далеко не кожен вчений, що йде на захист докторської дисертації, має такі солідні публікації.

Унікальною рисою дослідниці було використання всіх можливих різновидів джерел. Природно, що в історіографічних працях основним предметом розгляду є публікації з досліджуваної тематики і праці на близькі теми, часто також праці, що стосуються інших від досліджуваної території. Як правило, коли є можливість, використовуються архівні документальні матеріали про життя і діяльність вчених, листування та інші свідчення про погляди істориків. Але, не знаю випадку коли б з такою повнотою було використано малодоступні архівні фонди, в яких збереглися рукописні оригінали досліджуваних праць і їх чернетки, матеріали про обставини життя вчених, листування з колегами. Заслугою Н. Юсової було також активне опитування людей, що знали вчених, були їхніми учнями, слухали лекції або доповіді і могли про це кваліфіковано розповісти. Дослідниця сама організовувала створення такого типу джерел, запрошуючи тих, хто міг би на цю тему щось сказати, щоб записували свої спогади, або відповідали на її конкретні питання. Для пошуку додаткових матеріалів використовувала кожен хвилину, зокрема, коли сама їздила в різні міста на наукові форуми. Так під час короткочасного перебування у Львові на

згаданий вже конференції в 2007 р. ознайомилася з особовими справами вчених, причетних до досліджуваних нею тем.

Про різноманітні архівні знахідки Наталія Миколаївна нерідко розповідала своїм колегам, ділилася враженнями від офіційних, а інколи кулуарних дискусій. В листах позначала російських та українських істориків своєрідними абрєвіатурами за першими літерами імені, імені батька і прізвища. Її архівна спадщина заслуговує поглибленого вивчення, в тому числі з врахуванням методики, яку НВІО розробила у своїх історіографічних студіях.

В час, коли багато авторів щиро вважають застарілою і неможливою для виконання засаду об'єктивності, Наталя Миколаївна однозначно проголосила, що дослідник мусить бути об'єктивістськи налаштованим. У вступах до обох видань монографій вона «лише декларує обіцянку бути неупередженою і щиро спробувати по-об'єктивістськи відтворити всі складові, що допомагають цілісному розкриттю історіографічного процесу зародження та становлення концепції давньоруської народності». Цілеспрямоване і дуже послідовне протистояння як різним (національним та «антинаціонально-глобалістичним») ідеологіям, так і впливові стереотипних уявлень у власній свідомості, за словами Н. Юсової допомагало їй у спробі «досягнення недсяжного, а саме: об'єктивності в реконструкції історіографічного процесу». Усвідомлення своєї суб'єктивності і намагання її обмежити, на наш погляд, більш на часі, ніж нестримна релятивізація всіх оцінок і абсолютизація тези про непізнаність світу. Як гадаємо, щире прагнення наблизитись до неспотвореного позанауковими впливами відтворення історіографічного процесу додає переконливості основним висновкам дослідниці. Не випадково свою останню книгу авторка присвятила Інституту історії України НАН України. Її наукова діяльність – яскравий вияв плідності культивованого цим інститутом плюралістичного підходу до найважливішого завдання – оптимальної інтеграції усіх реальних здобутків різних напрямів сучасної української історичної науки.